

ЗА СЪОТНОШЕНИЕТО МЕЖДУ ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА
ПО ЧЛ. 194 И ЧЛ. 346 НК
(Някои изводи)*Петър Петров*ABOUT THE RELATIONSHIP BETWEEN THE CRIMES UNDER ARTICLES 194
AND 346 OF THE BULGARIAN CRIMINAL CODE
(Some conclusions)*Petar Petrov*

Abstract: The article deals with the problems that often arise when applying Art. 194, Para. 1, as well as Art. 346, Para. 1 of the Bulgarian Criminal Code. Particular attention is paid to the subject of Art. 346, Para. 1. In this regard, a proposal has been made for a new wording of the criminal seizure of motor vehicles with the intention of use. With reference to the theft, an attempt has been made to reassess the significance of the appropriative intent in its composition.

Keywords: consumable goods, non-consumable goods, intention, embezzlement, use, injunction, subjective, objective.

Една от целите на наказателната политика е да гарантира неприкосновеността на личността и нейните права. С промяната на обществените отношения се налагат и промени в наказателното законодателство, които да осигурят по-добрата защита на правата на гражданите. Това е особено наложително за онези състави, в които се срещат специални субективни признаци като цели и намерения. Смятам за нужно да подчертая това, тъй като човешките цели и намерения са безспорно динамични и не могат да бъдат постоянни във времето. Те се намират в процес на непрекъснато взаимодействие с обществената действителност. Така индивидът формира нови социални потребности и стремежи, обусловени от времето, в което живее. Затова законодателят, при създаване, изменение, допълнение или отменяне на правни норми, трябва прецизно да се придържа към особеностите на обществената среда, в която съответната разпоредба ще действа. Това е особено важно при възди-

гането на специални субективни признаци в състава на наказателноправната норма, които могат да облекчат или затруднят процеса на доказване. В противен случай сме изправени пред потенциалния риск от нефункционалност и затруднения при тълкуването и прилагането на определени разпоредби.

Пред такава проблематика ни изправя едновременното наличие на две много близки по обективни, но различни по субективни признаци хипотези на посегателство върху моторни превозни средства (МПС). Разграничителните критерий между кражбата на чуждо МПС по чл. 194, ал. 1 НК и противозаконното отнемане на чуждо МПС по смисъла на чл. 346 НК са два: 1) предмет и 2) намерение на дееца. Това положение поражда редица въпроси. По отношение на една и съща от обективна страна обстановка, свързана с отнемане на МПС, законът „предлага“ две алтернативни субективни нагласи на извършителя – да е отнел съответното МПС с цел да го присвои

или само да го ползва. В резултат на това за прокурора възниква трудната задача да докаже какво точно е възнамерявал деецът при извършване на деянието.

Впрочем трудността е само привидна.

Всъщност наличието на разпоредбата на чл. 346 НК значително облекчава работата на обвинителя. Много по-лесно можеш да докажеш намерение една кола да бъде ползвана, отколкото да бъде присвоена. Самият факт, че тя е отнета, вече доказва намерението за ползване. Отсъствието на състава по чл. 346 НК щеше да постави прокуратурата в положение да доказва при всяко отнемане на МПС намерение то да бъде присвоено. Чисто житейски, далеч не при всяко отнемане такова намерение обективно е налице. Отделно от това обстоятелството, че едно лице е отнело чуждо МПС и просто го кара, практически изключва възможността да бъде доказано намерение за присвояване. Само по себе си управлението на отнето МПС не сочи непременно това, че деецът е имал намерението да го третира като свое. Невъзможността да се докаже намерението за присвояване би довело до един резултат – лицето, отнело чуждото МПС без съгласието на неговия владеец не би понесло наказателна отговорност. Подчертавам това, защото при кражбата намерението вещта да бъде присвоена трябва да бъде доказано със същата степен на убедителност, както и обективните елементи на състава.

И обратно – облекчението в доказването на намерението отнетото МПС само да се ползва, позволява деецът да понесе наказателна отговорност, та макар и за по-леко наказуемо престъпление.

Разбира се, въпросът изобщо не е в облекчаването или затрудняването на доказването и във възможността прокурорът ефективно да изпълни законовата си функция. Задача на наказателното право е да предостави защита на конституционното право на собственост. Тази защита се изразява в наказването на лицата, посегнали на това защитено от правото благо – собствеността. Неспособността на наказателното право да осигури подобна защита на практика го обезсмисля. Подобна неспособност да се изпълни задачата на НК по чл. 1 е напълно недопустима в правовата държава.

Съставът по чл. 346 НК не е някакво самоцелно улеснение за прокуратурата. Той е последно средство на наказателното право да изпълни функцията си да защити правото на собственост.

Той е и модел, по който може да се мисли за допълнително усъвършенстване на НК.

Сам по себе си този състав е функционално ограничен заради специфичния си предмет – „моторно превозно средство“. Той действа само по отношение на посегателства върху МПС, а престъпно ползване би могло да се уреди спрямо значително по-широк кръг от вещи, без моторните превозни средства да бъдат изключени. Предпоставка за това е опитът да бъдат типизирани тези вещи.

Вещите могат да бъдат обособени в групи съобразно различни критерии. Всяко деление има своята практическа стойност. От гледна точка на така поставената цел значение има най-вече делението на вещите на потребими и непотребими. Това деление е достижение на вещноправната доктрина, в чийто център стои ползването – то е проведено в зависимост от това дали дадена вещь подлежи на ползване, без да бъде загубена. Когато вещта е годна за ползване, без чрез това тя да загуби основните си характеристики, я наричаме непотребима, респ., когато не е – потребима. В този случай интердисциплинарният подход на заимстване на понятия между вещно и наказателно право се явява удобен „ориентир“ за осъществяването на такава редакция – разширяване приложното поле на чл. 346, ал. 1 НК чрез замяната на конкретния с групов (родов) предмет. А по същество това означава да бъдат детерминирани качествата, които определена вещь трябва да притежава, за да бъде годен предметът за престъпно ползване.

В състава на чл. 346, ал. 1 НК ползването на отнетото МПС е намерението на дееца. А на ползване според вещноправната теория подлежат непотребимите вещи. Това са вещи, които поради естеството си могат да бъдат използвани или употребявани по предназначение многократно и дълготрайно. Тяхното ползване, за разлика от това на потребимите вещи, не е равнозначно на похабяване, изразходване или унищожаване. Днес такива са например мобилните устройства, в т.ч. смарт-

фони, таблетки, пейджъри, електронни четци, преносими компютри – това са вещи, „неизменни другари“ на съвременния човек, чието ползване далеч не се свежда само до развлечения. Посредством тях днес се обслужва немалка част от нуждите на институционалната и бизнес сферата, което е минимум основание да бъдат приети за възможен и реалистичен предмет на престъпно посегателство единствено с намерение да бъдат ползвани. Естествено предложеното изброяване далеч не е изчерпателно. Много повече и изключително разнообразни по своето предназначение са вещите, които по естеството си могат да бъдат използвани многократно и дълготрайно. Ето и още един пример, за да избегна риска от тенденциозно изброяване – само на ползване подлежи и градинският самосвал.

Ако трябва да обобща критериите, на които трябва да отговаря една вещ, за да бъде защитено правото на собственост върху нея и по отношение на престъпно ползване, това са многократност на употребата, която означава, че съответната вещ може да бъде ползвана повече от веднъж, без да се изменят нейното количество и качество, както и дълготрайност, разбираана в смисъл, че тези повтарящи се действия на ползване могат да се извършват в неопределен период от време.

Тези разсъждения водят до извода, че по модела на чл. 346 НК може да се създаде общ състав, който да защитава правото на собственост и срещу престъпно ползване и който може да има следното съдържание: „Който противозаконно отнеме чужда непотребима движима вещ от владението на друго лице без негово съгласие с намерение да я ползва, се наказва с лишаване от свобода от една до осем години“.

Такава разпоредба ще увеличи наказателноправната защита на собствеността, като облекчи доказването на престъпни посегателства върху нея. Ако едно лице отнеме без съгласието на владелеца му мобилен телефон, то намерението му да го ползва се доказва с факта на отнемането. Евентуалното намерение да го присвои подлежи на допълнително доказване, което е изключително трудно, бих казал практически невъзможно. Ако той предсъда застъпи защитната теза, че е имал наме-

рение единствено да проведе един разговор с мобилния телефон и е щял да го върне след това, не мога да си представя какви доказателства би изтъкнал прокурорът, за да докаже, че отнемането е било с цел деецът да третира въпросния телефон като свой и да се разпорежда с него по начина, по който би го правил със собствените си вещи.

От подобно предложение следват два допълнителни извода. Ако то бъде възприето, ще направи ненужно съществуването на разпоредбата на чл. 346 НК. И още нещо – сегашният състав на кражбата ще се превърне в тежко квалифициран състав на това ново престъпление, поради по-укоримото намерение вещта да бъде присвоена.

На практика ползването ще бъде инкриминирано единствено за неупотребимите вещи. Това закономерно поставя друг въпрос – защо потребимите вещи не могат да бъдат предмет на престъплението, което предлагам да се създаде?

Потребими са тези вещи, които още при първото си употребление се изразходват или унищожават. Такива са например горивата, парите, лекарствата и храните. Няма как бъдат използвани пари, без деецът да се разпорежи с тях. Същото важи и за лекарствата, храните и горивата – няма как да бъдат използвани, без да бъдат унищожени. Тези и други подобни на тях вещи не могат да бъдат предмет на престъпно ползване поради естеството си. Отнемането на подобни вещи на практика води до извода, че деецът е имал единственото възможно намерение по отношение на тези вещи – да ги присвои.

Създаването на нов престъпен състав, защитаващ правото на собственост чрез инкриминиране на намерението за ползване на непотребими вещи, ще увеличи обхвата на защитата на това право. То ще създаде и диференциация в тази защита, като предвиди по-тежки наказания за случаите, в които вещта е отнета с намерение да бъде присвоена.

Ето как от сравнението на съставите по чл. 194 НК и по чл. 346 НК може да се направи предложение *de lege ferenda*, което по мое мнение може да изпълни с ново съдържание наказателноправната защита на правото на собственост.

Вероятно тази по-добра защита би могла да бъде постигната и по още един начин – чрез премахването на присвоителното намерение в състава на кражбата. Ако то бъде заличено от разпоредбата на чл. 194 НК, всяко отнемане на чужда движима вещ от владението на другиги ще поражда наказателна отговорност без оглед на намерението на дееца. Това ще направи ненужен състава по чл. 346 НК. Наистина подобно предложение по отношение на един класически състав като този на кражбата е трудно да бъде възприето, но то не е лишено от основание.

Всъщност премахването на присвоителното намерение само би подобрило състава на кражбата. По начина, по който разпоредбата е формулирана, нейното добросъвестно прилагане изисква доказването на субективен елемент от състава, което е възможно единствено по изключение. Доказването на присвоителното намерение към момента на отнемането на една вещ на практика е невъзможно, поради особеното съдържание, което НК влага в понятието „присвояване“, както и когато с него се обозначава изпълнително деяние и когато то е израз на особено престъпно намерение.

Юридическата теория и съдебната практика споделят единно мнение по отношение на присвояването. Според Ал. Стойнов намерението вещта да бъде присвоена се свежда до желание „след деянието да се разпорежда с предмета в свой или чужд частен интерес“¹. Авторът приема още, че присвояването е „акт на противозаконно разпореждане в свой или чужд интерес“², като чрез акта на „имущественото разпореждане субектът обективира новото си намерение да третира предмета на престъплението като свой“³. Ант. Гиргинов отбелязва, че присвояването се извършва чрез

фактическа или юридическа дейност по разпореждане, която е „окончателна, невъзстановима и безвъзвратна“⁴. „Намерението за присвояване е намерение противозаконно отнетата вещ да бъде използвана като своя, така както би могъл да си служи и да се разпорежда с нея нейният собственик“⁵. Този цитат от Ив. Ненов продължава: „няма кражба, когато деецът вземе вещта с намерение само да се ползва от нея противозаконно и след това да я върне“. Същото становище се подкрепя и от по-старата правна доктрина. Ников отбелязва, че „намерението само за употребяване на една вещ (напр. талига, дреха) изключва намерението за кражба“⁶. Това разбиране споделя и Ш. Х. Романо, според когото „не ще има кражба, поради липса на намерение за противозаконно окончателно присвояване (задържане) в случаите, в които отнемането де осъществява само с намерение за употребяване (временно задържане) на вещта“⁷.

Напълно споделям цитираните становища, които са в хармония помежду си. Те акцентират върху факта, че присвояването е свързано с разпореждането с вещта, предмет на престъплението. Наистина престъпното присвояване най-убедително се обективира чрез разпореждането. Намерението вещта при кражбата да бъде присвоена изисква доказателства за това, че към момента на отнемането деецът е имал именно това намерение – в бъдеще да се разпорежи с отнетата вещ като със своя. Пак ще повторя – възможността това да бъде доказано изглежда по-скоро теоретична, отколкото реална

И теорията, и съдебната практика приемат, че присвояването е приравнено на разпореждане. Намерението за присвояване е намерение за разпореждане с отнетата вещ. И все пак не мисля, че е добре, своенето да бъде

¹ Стойнов, Ал. Наказателно право. Особена част. Престъпления против собствеността. София: Сиела 1997, с. 26.

² Пак там, с. 60.

³ Пак там, с. 62

⁴ Гиргинов, Ант. Цит. съч., с. 211.

⁵ Ненов, Ив. Наказателно право. Особена част. Т. I. София: Наука и изкуство, 1956, с. 161.

⁶ Ников, Н. Ръководство по Особена част на българския наказателен закон. Т. II. София: Печ. П. М. Бъзайтов, 1902, с. 374.

⁷ Романо, Ш. Х. Коментаръ на Наказателния законъ. Т. IV. София: Печатница. С. М. Стайковъ, 1938, с. 31.

сведено единствено до разпореждане. Подобен подход би бил предпоставка на проблема, свързан с доживотното ползване. Такъв ще възникне например, когато деецът, твърди, че не е искал да се разпорежи с вещта след отнемането, а само да я ползва до края на живота си. „Струва ми се, че моето право на собственост върху отнетата ми кола са засяга еднакво и тогава, когато деецът иска да я присвои, като я продаде в чужбина и когато иска да я ползва до края на живота си у нас“⁸, пише по този повод Б. Велчев.

Така се обосновава изводът, че макар и да е най-убедителният начин за обективизиране на присвоителното намерение, разпореждането далеч не е единственият начин за своене. Същата позиция застъпва и Дарина Косева, когато разглежда изпълнителното деяние на длъжностното присвояване: „да се разпорежи с предмета на престъплението е едно от правомощията на собственика, което длъжностното лице може да реализира, изразявайки промененото си отношение към чуждата ценност, но не е единственото“⁹. Същият цитат продължава – „деецът може да упражнява върху чуждата ценност фактическа власт като своя (да я владее), както и да я ползва съобразно предназначението ѝ“. Ант. Гиргинов много основателно отбелязва, че „възможен, при това типичен начин за неговото доказване представлява също и твърдението на дееца пред другото, че е собственик на отнетата вещ“¹⁰. Затова най-склонен да приема присвояването като променено отношение на дееца към вещта, изразяващо се в противоправното и неоснователно третиране като своя. Нима, когато деецът твърди, че вещта е негова, не я третира като своя?!

От всичко изложено според мен следва, че доказването на самите материални действия на разпореждане обективизиращи присвояването, и доказването на намерение за присвояване са на различна плоскост. Доказването на присвояването като изпълнително деяние е

напълно възможно и не предизвиква особени практически трудности. Проблемът е в доказването на намерението за присвояване – деецът отнема вещта, но единствено чрез това по никакъв начин не показва своето намерение да присвои вещта в бъдеще. Това намерение (често определяно в теорията и практиката като „присвоително намерение“) е само психично отношение на дееца към предмета на посегателството. Въпросът дали то винаги ясно се обективира чрез факта на отнемането на вещта има ясен отрицателен отговор.

В заключение бих искал да обобщя, че наличието на присвоително намерение в състава на кражбата по чл. 194 НК ограничава защитата на правото на собственост. Нейното разширяване със състава на чл. 346 НК е недостатъчно, защото се отнася единствено до МПС. Това налага някои нестандартни решения, каквито си позволих да предложа.

БИБЛИОГРАФИЯ / REFERENCES

Велчев, Б. По въпроса за кражбата и престъплението по чл. 346 НК. *Юридически свят*, кн. 2, 2019. // **Velchev, B.** Po vaproso za krazhbata i prestaplenieto po chl. 346 NK. *Yuridicheski svyat*, kn. 2, 2019.

Гиргинов, Ант. Наказателно право на Република България. Особена част. София: Софи-Р, 2002. // **Girginov, Ant.** Nakazatelno pravo na Republika Bulgaria. Osobena chast. Sofia: Sofi-R. 2002.

Косева, Д. Длъжностно присвояване според българското наказателно право. София: Сиела, 2019 // **Koseva, D.** Dlazhnostno prisvoyavane spored balgarskoto nakazatelno pravo. Sofia: Siela, 2019.

Ненов, Ив. Наказателно право. Особена част. Т. I. София: Наука и изкуство, 1956. // **Nenov, Iv.** Nakazatelno pravo. Osobena chast. T. I. Sofia: Nauka i izkustvo, 1956.

Ников, Н. Ръководство по Особена част на българския наказателен закон. Т. II. София: Печ. П. М. Бъзайтов, 1902. // **Nikov, N.** Rakovodstvo po Osobena chast na balgarskia nakazatelen zakon. T. II. Sofia: Pech. P. M. Bazaytov, 1902.

⁸ **Велчев, Б.** По въпроса за кражбата и престъплението по чл. 346 НК. *Юридически свят*, кн. 2, 2019.

⁹ **Косева, Д.** Длъжностно присвояване според българското наказателно право, 2019.

¹⁰ **Гиргинов, Ант.** Наказателно право на Република България. Особена част, София: Софи-Р, 2002, с. 190.

Романо, Ш. Х. Коментарь на Наказателния законъ. Т. IV. София: Печ. С. М. Стайковъ, 1938. // **Romano, Sh. H.** Komentara na Nakazatelnia zakona. T. IV. Sofia: pech. S. M. Staykova, 1938.

Стойнов, Ал. Наказателно право. Особена част. Престъпления против собствеността. София: Сиела. 1997. // **Stoynov, Al.** Nakazatelno pravo. Sofia: Siela. Osobena chast. Prestaplenia protiv sobstvenostta, 1997.